

Rys. 8

Ponieważ $EB_i = EX + XF$ jest długością nitki rysującej elipsę Δ (czyli ma wartość stałą, niezależną od i), więc przekształcenie ϕ przeprowadzające B_i w B_{i+1} jest przekształceniem okręgu o środku E i promieniu $r = EX + XF$, gdzie $X \in \Delta$. Inaczej mówiąc, przy oznaczeniach z rysunku 7, ϕ przeprowadza punkt $X' = B_i$ w punkt $\phi(X') = Y' = B_{i+1}$.

Inwersja względem okręgu o środku F zamieni trajektorię $B_1, B_2, B_3, \dots$ na trajektorię $C_1, C_2, C_3, \dots$ przekształcenia φ . Zauważmy bowiem, że łuki $B_i B_{i+1}$ okręgów przechodzących przez F zamienią się po inwersji na odcinki, a okręgi o środku E i promieniach r, R przejdą na inne okręgi (niewspółśrodkowe; patrz rys. 8). Twierdzenie 2 tłumaczy, że $C_1, C_2, C_3, \dots$ jest (przy odpowiednim sposobie mierzenia długości łuku) trajektorią obrotu. ■

Na koniec zadanie dla wytrwałych: proszę udowodnić twierdzenie Ponceleta bez założenia, że każdy odcinek łączący sąsiednie punkty trajektorii jest styczny do elipsy Δ .

Bilardzista, który chce trafić na stole eliptycznym w inną bilę w karambolu, musi więc umieć wyobrażać sobie elipsy i hiperbole współogniskowe (rysunek z okładki), tylko gdzie sprawdzić w praktyce nabytą wiedzę?

Oś globusa

Dlaczego każdy globus ma oś odchyloną od pionu? Przecież globus z osią pionową przedstawiałby tę samą Ziemię, a łatwiej byłoby go zrobić. Jednak nie jest to fantazja wytwórcy globusów. Pochylenie osi obrazuje bardzo ważny fakt przyrodniczy: oś ziemską nie jest prostopadła do płaszczyzny ziemskiej orbity. A ma to ogromne konsekwencje.

Gdyby oś ziemską była prostopadła do płaszczyzny orbity, to w dowolnym miejscu orbity, a więc przez cały rok, oświetlenie Ziemi przez Słońce byłoby stałe takie samo, w tym sensie, że granica między półkulą oświetloną i nieoświetloną (tzw. terminator) przechodziłaby zawsze przez bieguny. Człowiek znajdujący się na dowolnym równoleżniku miałby stałe 12-godzinny dzień i 12-godzinna noc, panowałaby więc permanentna równonoc.

W rzeczywistości jednak oś ziemską jest pochylona o około $23,5^\circ$ i, co więcej, w trakcie obiegięcia Słońca zachowuje stały kierunek w przestrzeni, a konkretnie jest stałe skierowana (w przybliżeniu) w Gwiazdę Polarną. Wskutek tego terminator tylko dwa razy w ciągu roku przechodzi przez bieguny (około 21 III i 21 IX), a między tymi datami Słońce oświetla bardziej albo północną, albo

południową półkulę Ziemi. Krótko mówiąc, pochylenie osi ziemskiej jest przyczyną występowania pór roku. Półkula północna jest najsilniej nasłoneczniona w okolicy 21 VI. Jest to początek naszego lata i zarazem data, gdy Słońce oświetla prostopadłymi promieniami miejsca Ziemi odległe na północ od równika o $23,5^\circ$ – bardziej na północ już się nie da, a równoleżnik o tej szerokości geograficznej to zwrotnik Raka. Oczywiście, na początku naszej zimy promienie prostopadłe padają na zwrotnik Koziorożca o szerokości $-23,5^\circ$. Tak więc ta sama przyczyna powoduje też występowanie stref klimatycznych na Ziemi.

A jak jest na innych planetach? Okazuje się, że rozmaicie. Oś obrotu Jowisza jest praktycznie prostopadła do płaszczyzny jego orbity, tam więc pór roku nie ma – panuje permanentna równonoc, a Słońce oświetla prostopadłe tylko równik planety. Oś obrotu Urana – przeciwnie – jest nachylona o około 90° , leży więc w płaszczyźnie jego orbity. Wskutek tego co pół tamtejszego roku Słońce oświetla prostopadłe raz jeden, raz drugi jego biegun. Wobec tego, może na Ziemi nie jest tak źle: nie jest tak monotonna jak na Jowiszu, ale też nie ma takich skrajności jak na Uranie.

Tomasz KWAST